

Cuvânt-înainte

Despre trilogia *Literatura română pentru elevi. POEZIA/ PROZA/ DRAMATURGIA. Eseuri structurate* se poate spune, fără teama de a greși, că întrunește calități care o evidențiază în peisajul cultural și didactic actual. Astfel, originalitatea, calitatea scriiturii, valoarea științifică și actualitatea temelor abordate se evidențiază în următoarele aspecte:

- modul de exprimare, limbajul și aplicarea conceptelor operaționale sunt originale, adecvate capacităților de înțelegere și de învățare specifice vârstei elevilor vizați;

- calitatea, precizia și coerența informațiilor transmise sunt demne de aprecierea elevilor și a profesorilor deopotrivă, volumul dnei prof. Mariana Badea fiind un instrument important ce vine în completarea manualelor și a auxiliarelor utilizate în procesul învățării, atât în timpul orelor de profil, desfășurate în mediul școlar, prin interacțiunea elev-profesor, cât și în ceea ce privește studiul individual;

- de asemenea, este de remarcat valoarea științifică a lucrării ce aduce în prim-plan opere literare ale unor autori din perioade diferite ale istoriei literaturii române (perioada veche, iluminismul, pașoptismul, epoca marilor clasici, perioada interbelică etc.), în același timp facilitând și consolidând înțelegerea și aprofundarea specificului unor tendințe, mișcări și curente literare (preromantism, romantism, simbolism, modernism ș.a.m.d);

- temele abordate sunt în conformitate cu programa actuală a studierii literaturii române și respectă reperele valorice pe care elevii și le vor însuși odată cu absolvirea liceului, fiind organizate după criterii riguroase; în plus, volumul conține studii de caz, sinteze literare și paralele între operele narative/lirice, ceea ce nu există în nicio altă carte școlară. De asemenea, conținuturile sunt ample, complexe, eterogene (miturile populare, lirica religioasă din perioada veche, cronicile, iluminismul, pașoptismul etc.), iar autorii abordați sunt

atât cei canonici, din programele pentru examenele naționale, cât și cei cuprinși în manualele alternative (Ion Budai-Deleanu, Dimitrie Cantemir, Nicolae Bălcescu, Costache Negruzzi, Gala Galaction, Hortensia Papadat-Bengescu, Urmuz, Fănuș Neagu, Eugen Ionescu, Matei Vișniec).

Alte considerații vizează următoarele aspecte: cărțile de limba și literatura română scrise de doamna prof. Mariana Badea sunt de un real ajutor nu doar pentru elevi, ci și pentru profesori, atât în ceea ce privește primii ani la catedră, cât și ulterior, în activitatea de perfecționare, prin susținerea și obținerea gradelor didactice. Limbajul adecvat și original, ordinea logică a prezentărilor, aplicarea optimă a conceptelor operaționale, exemplificările, citatele și trimiterile critice, toate acestea sunt de un real folos în deprinderea capacității de a sintetiza și de a prezenta elevilor informațiile literare într-un mod corect, precis, atractiv și interactiv. Totodată, s-a observat în nenumărate rânduri că elevii preferă ca instrument auxiliar aceste scrieri, pe care le folosesc în scopul înțelegerii optime și al aprofundării lecțiilor de literatură, având ulterior rezultate bune și foarte bune la examenul de bacalaureat. Întreaga activitate a doamnei prof. Mariana Badea o recomandă în calitate de eseist înzestrat cu talent, lingvist valoros și filolog riguros.

MIHAI MIHAELA,
profesor de limba și literatura română la
Liceul Teoretic „Dante Alighieri” din București

PROZA NARATIVĂ

ACCEPȚII ALE TERMENULUI ● EVOLUȚIE ȘI TIPOLOGIE ● CONCEPTE OPERAȚIONALE

Cuvântul „**proză**” vine din *fr.* „*prose*” și înseamnă „*discurs care înaintează în linie dreaptă*”. Proza se definește de obicei în opoziție cu poezia, ca formă a discursului oral sau scris, ori ca mod de expresie ce nu este supus versificației. Proza apare ca reacție împotriva poeziei care, folosind mijloace de expresie metaforice și „ornamente” stilistice, este dominată de ambiguitate. De altfel, **Molière** definea conceptul cu ironia binecunoscută: „*Tot ce nu este proză este vers: tot ce nu este vers este proză*”. **Benedetto Croce** a diferențiat mijloacele de expresie ale prozei de cele poetice, considerând că acestea nu exprimă stări afective și sentimente, ci se îndreaptă către gândire. Mai târziu, **Roland Barthes** definește proza păstrând aceeași idee: „*un discurs minim, care vehiculează în modul cel mai economic gândirea*”. (Cf. „**Dicționar de termeni literari**”, Ed. Academiei)

● **PROZA EPICĂ (NARATIVĂ)**, este *modalitatea de comunicare orală sau scrisă* prin care *autorul* își exprimă *concepția despre lume și viață* în mod *indirect*, prin intermediul *personajelor*, apelând la *narațiune, descriere și dialog*.

Referirile lui **Gérard Genette** (teoretician literar francez), în studiul „**Figuri**”, Ed. Univers, 1978 și conceptele din lucrarea „**Dicționar de științe ale limbii**”, de **Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan**, Ed. Nemira, 2001, definesc principalele *caracteristici și componente ale structurii prozei literare*.

♦ **I. Diegeza** este conceptul prin care se înțelege înlănțuirea de fapte și întâmplări relatate într-o operă epică, termenul provenind din limba germană,

„diegese”, și înseamnă „povestire, narațiune, expunere” (cf. „Dicționar” – ed. Litera internațional).

Diegeza se definește prin câțiva *termeni specifici*:

- *istorie* – totalitatea evenimentelor povestite, acțiunea operei epice;
- *povestire* – discursul, oral sau scris, care înfățișează aceste evenimente;
- *narație* – actul real ori fictiv care produce acest discurs, acțiunea

însăși de a povesti;

***Diegetic**, ă denumește acel *element al structurii narrative* care se referă la evenimentele reale ori fictive ale operei epice.

A. În „povestirea în ramă” sau „narațiunea în narațiune”, Gérard Genette desprinde *două tipuri/ niveluri narrative*:

a) narațiune extradiegetică – realizată la primul nivel, care constituie **rama exterioară**, narațiunea amplă în interiorul căreia sunt incluse toate povestirile volumului;

b) narațiune intradiegetică – suita evenimentelor narate în povestirea inclusă în „ramă”, situată la un al doilea nivel;

*De exemplu, în „*Hanu-Ancuței*” de **Mihail Sadoveanu**, narațiunea la primul nivel, adică partea introductivă a volumului (aparținând *autorului-narator*) se află la nivel **extradiegetic**, iar fiecare dintre cele două povestiri incluse (având naratori diferiți) se situează la nivel **intradiegetic**.

B. În operele de tip memorialistic, autobiografiile fictive și confesiunile românești (propriei romanului – *n.n.*) se manifestă **narațiunea autodiegetică**, în care vocea narativă este eroul propriei povestiri și narează la persoana I șirul evenimentelor. Acest tip de narațiune este realizată adesea prin **alternarea relațiilor autobiografice la persoana I cu povestirea obiectivă la persoana a III-a**.

*De exemplu, alternanțele de persoană în romanul lui **Camil Petrescu** „*Patul lui Procust*”: persoana I apare în scrisorile incluse (cu autori diferiți) în jurnalul lui Fred Vasilescu și în notele de subsol ale autorului. Dar aceleași personaje, uneori în legătură cu aceleași evenimente relatate, sunt desemnate sub forma persoanei a III-a în povestirile celorlalți eroi despre ele. Rezultă o structură narativă foarte complicată, în partea autodiegetică, care ambiguizează perspectiva asupra *istoriei*, ca suită a evenimentelor relatate.

STRUCTURA TEXTULUI NARATIV

■ INSTANȚELE COMUNICĂRII

● **AUTORUL** este persoana reală care creează o operă artistică, științifică sau publicistică și se detașează de narator sau de eul liric (vocea poetică). În literatura cultă, autorul are o identitate anume și se mai numește **scriitor** (prozator, poet, dramaturg), pe când în literatura populară autorul este **anonim**. În textul narativ, **autorul** este cel care a creat universul epic, iar **naratorul** este cel care comunică evenimentele povestite **cititorului fictiv (naratarului)**. **Autorul** corespunde unei **entități reale** (scriitorul real căruia îi aparține opera), în timp ce **naratorul** este **autorul textual, entitatea fictivă** care relatează textul.

● **NARATORUL** este o **instanță intermediară** între autor și cel ce relatează întâmplările în operă, folosind verbele „*dicendi*” (a zice) și „*sentiendi*” (a simți).

◆ Tipuri de naratori:

Punctul de vedere al naratorului în relație cu autorul și cu discursul epic al operei definește mai multe **tipuri de naratori**:

◆ **naratorul-personaj** = personajul narează **la persoana I** o întâmplare în care este implicat direct, participând ca **protagonist** în succesiunea evenimentială;

◆ **narator omniscient și omniprezent** = care știe tot ceea ce fac, gândesc sau intenționează să întreprindă personajele și comunică, **la persoana a III-a**, aceste fapte cititorului fictiv (naratarului); el se identifică, uneori, cu autorul, în cazul romanului realist;

◆ **narator-martor** = personajul, niciodată cel principal, care poate participa sau asista direct la evenimentele pe care le narează **la persoana a III-a**, referindu-se mai ales la alți eroi implicați în acțiunea epică;

◆ Același **raport al naratorului cu autorul și narațiunea** este definit de **Gérard Genette**, care denumesc cu alte concepte **tipurile de naratori**:

a) narator autodiegetic – naratorul care relatează *propria experiență ca protagonist* al istoriei povestite. Ipostaza naratorului autodiegetic presupune anumite trăsături gramaticale și semantice ale textului epic:

- *folosirea persoanei I;*
- *focalizarea internă;*
- *frecvența monologului interior;*
- *structura subiectivă a secvenței temporale.*

*De exemplu, romanele „*Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*” de Camil Petrescu și „*Robinson Crusoe*” de Daniel Defoe au narator autodiegetic.

b) narator heterodiegetic – naratorul relatează o istorie *despre alte personaje*, prezentând un univers străin de el însuși, fiind în mod tradițional cel mai frecvent tip de narator. Gramatical și semantic, textele cu narator heterodiegetic se caracterizează prin:

- *folosirea persoanei a III-a;*
- *secvența temporală lineară nealterată de intervenții subiective;*
- *relatarea în stil indirect.*

*De exemplu, în literatura universală operele unor autori ca **Honoré de Balzac**, **Lev Tolstoi**, **Charles Dickens**, iar în literatura română proza lui **Ioan Slavici** sau **Liviu Rebreanu**.

c) narator homodiegetic – naratorul povestește o istorie provenită din propria experiență; poate fi unul dintre personajele povestirii, *niciodată cel principal*. Se deosebește de naratorul heterodiegetic prin faptul că relatarea sa dovedește accesul direct la istoria povestită, iar de naratorul autodiegetic se deosebește prin faptul că nu este un personaj principal al propriei narații, iar aceasta nu se referă la el însuși. Mărcile naratorului homodiegetic în text sunt:

- *folosirea persoanei a III-a;*
- *alterări temporale (analepse și prolepse);*
- *focalizare externă.*

*De exemplu: povestitorul din „*Demonii*” lui **F.M. Dostoievski**, doctorul Watson, personajul-asistent care povestește aventurile detectivului Sherlock Holmes în romanele lui **Arthur Conan Doyle**. În literatura română, „*Patul lui Procust*” scris de **Camil Petrescu** reliefează *naratorul homodiegetic* prin Fred Vasilescu (personaj secundar), întrucât acesta relatează evenimente care nu se referă strict la el însuși, ci mai ales la G.D. Ladima, la Emilia Răchitaru, la Doamna T. etc.

● **PERSONAJUL** este principala componentă a unei opere epice sau dramatice (*niciodată lirice*), care determină acțiunea, se află în centrul